

F R E D N I N G S V Æ R D I E R

DEN GAMLE TOLDBOD

SYDDJURS KOMMUNE

Besigtigelsesdato:	10.09.2014
Besigtiget af:	Sidse Gudmand Høyer/ Nanna Secher Larsen
Journalnummer:	17/00979
Kommune:	Syddjurs Kommune
Adresse:	Overgade 23, 8400 Ebeltoft
Betegnelse:	Den Gamle Toldbod
Fredningsår:	1944
Omfang:	<i>Forhus med sidehus (slutningen af 1600-tallet)</i>

— BYGNINGSBESKRIVELSE

Den Gamle Toldbod ligger centralt i Ebeltoft på hjørnet af Overgade og Kurveleddet. Bag forhuset er et brolagt gårdrum og et lille sidehus, der ligger ud mod Kurveleddet. Forhuset har også en nyere tilbygning mod gården, der ikke er omfattet af fredningen.

Forhuset er en syv fag lang og fire fag dyb bindingsværksbygning opført i kraftigt, sortopstolpet egetømmer. Tavlene, som overvejende er udført med munkesten, er hvidkalkede. Bindingsværket er udført med styrterumskonstruktion, gennemstukne bjælkehoveder og dokker i undertavlene. Bygningens fodrem hviler på en sokkel af kampesten, der ligesom bindingsværket er sorttjæret. En del tømmer er udskiftet, og på gårdsiden ses partier med påmalet bindingsværk. Taget er helvalmet og hængt med røde vingetegl, i rygningen er to skorstenspiber med sokkel og krave. I tagfladen mod gården er en udluftningshætte. I facadens tredje fag er en nyere dør med pløjede brædder, nyt dørgreb og dekoration med nye bukkehornsbeslag. Mod gården er en ny rød dør udført med pløjede brædder. Vinduerne er mestendels torammede med seks ruder i hver ramme, i gavlene ses dog enkelte enrammede vinduer med to ruder. Alle vinduer er nye og traditionelt udførte med forlæg i ældre vinduer. Døre og vinduer er alle malet røde.

Sidehuset er to fag mod gaden og halvandet fag dybt, mod gården har sidehuset et lille udskud. Sidehuset er opført i enkelt, sort opstolpet bindingsværk med hvide tavler og der ses enkelte gennemstukne bjælker. Det bærer et teglhængt heltag med røde vingetegl. Gavlfelterne er murede og hvide. I sidehuset er en nyere dør med pløjede brædder, nyt dørgreb og en ældre sorttjæret revleluge i et undertavl mod gården.

Forhuset er i det indre indrettet til beværtning i form af ét stort rum, dog med et indskudt, mindre køkken ud mod gården. En nyere fyldingsdør fører til tilbygningen. Forhusets gulv er et nyere, sænket

Sidehuset langs Kurveleddet.

teglgulv, ydervæggene er rettet op med en overmalet skalmur, og imellem loftsbjælkerne er glatte plader. Sidehuset er i det indre opdelt i to depotrum med støbte gulve, nyere trækonstruktion samt pladeinddækkede lofter.

— BYGNINGSHISTORIE

Ebeltoft ligger på et kuperet terræn, der skråner ned mod vandet og havnen, som i mange år udgjorde byens livsnerve. Havnen var særlig, fordi den som den eneste på den østjyske kyst lå mod vest, hvor vigen gav læ fra Kattegat. Ebeltoft fik købstadsrettigheder i 1301 af kong Erik Menved, men byen er formentlig langt ældre. Mod syd ligger byens ældste del omkring Havnegade, Kirkegade, Søndergade og den sydlige del af Nedergade, hvor der var optimale betingelser for at anlægge havnen, som i mange år udgjorde rammerne for byens hovederhverv - skibsfarten.

Ebeltoft var udskibningshavn for tømmer og brænde til København fra de store kongelige skovbesiddelser, der var på Djursland, og skibsfarten med tømmer gjorde Ebeltoft til en relativ betydningsfuld og velhavende købstad.

Ebeltofts byplan og gadestruktur er overordnet dikteret af hovedvejen fra nord, hvor byen i løbet af de næste århundreder voksede op langs hovedstrøget Nedergade-Adelgade. Købmændene dominerede den nordlige bydel, hvilket ses i de store, toetagers bindingsværksgårde, ofte med svalegang, der dominerer den nordligste ende af Adelgade. Den sydlige del af byen var derimod hjemsted for skippere, søfolk og fiskere. Området omkring Overgade, Nedergade og Søndergade udgjorde byens småårskvarter, hvilket stadig kan aflæses i de mindre huse på små grunde. I løbet af 1500-tallet blev gadenettet i bykernen, som det i store træk ser ud i dag, udbygget og karakteriseret ved sit snoede og kuperede gadeforløb med husene beliggende helt ud til vejskellet.

Modsat mange andre købstæder har Ebeltoft været forskånet for større bybrande, og derfor står bykernen relativt intakt med meget ældre bindingsværk omkring det ældre gadeforløb.

Indførelsen af konsumptionsafgiften i 1657 forstærkede indtrykket af den koncentrerede bykerne, da indgangen til byen blev begrænset til tre porte, en i henholdsvis syd, øst og nord, mens byen mod vest var afgrænset af tangdiger, der var meget høje for at beskytte de bagvedliggende kålhaver fra oversvømmelser.

I løbet af 1700-tallet begyndte skibstrafikken overvejende at vende blikket mod Nordtyskland og Østersøområdet. Hermed var Ebeltofts storhedstid inden for skibsfart forbi og en langvarig krise begyndt. Den

varede indtil begyndelsen af 1800-tallet, hvor der var gode afsætningsforhold for kornproduktionen. I samme periode blev flere af byens markante industrivirksomheder grundlagt blandt andet S.B. Lundbergs Maltfabrik og Farvergården.

For- og sidehuset I Den Gamle Toldbod er opført i slutningen af 1600-tallet som beboelse med et udhus. Fra 1787 og frem til 1851 fungerede forhuset som toldbod, hvor én af stuerne var indrettet til toldkontor. Anlægget blev restaureret i 1970 ved arkitekterne Karsten Rønnow og Hans Henrik Enquist, og her blev tagværk, bindbjælker og udslidt tømmer i bindingsværket udskiftet. Samtidig blev døre og vinduer udskiftet, og vinduerne blev udført efter ældre forlæg. Munkestenene i tavlene blev genbrugt. I det indre blev der skalmuret langs ydermurene. De retablerede skorstenspiber er ikke ført igennem (forhuset/bygningen), men hviler på stole i tagetagen.

— KILDER

Slots- og Kulturstyrelsens sagsarkiv

Robert Egevang: Det gamle Ebeltoft, Nationalmuseet, 1975

<http://ddb.byhistorie.dk/>

— MILJØMÆSSIG VÆRDI

Den miljømæssige værdi ved Den Gamle Toldbod knytter sig til bygningens beliggenhed på hjørnet af de to brolagte gader, Overgade og Kurveleddet, i Ebeltofts ældste bydel. Her indgår bygningen med sit kraftige bindingsværk og sin traditionelle materialeholdning harmonisk i gadens husrække og bidrager dermed til byens stemningsfulde, historiske miljø. Hertil kommer det brolagte gårdrum mellem for- og sidehus, der bidrager væsentligt til det historiske miljø.

— KULTURHISTORISK VÆRDI

Den kulturhistoriske værdi ved Den Gamle Toldbod knytter sig i det ydre til bygningens beliggenhed på hjørnet af Overgade og Kurveleddet, hvor bygningen på opførelsestidspunktet lå nær byens udkant. Kurveleddet var en af de gader, der før i tiden førte ud til Ebeltofts omkringliggende landsbyer, hvilket gjorde bygningen oplagt som toldbod i perioden 1781 til 1851. Kurveleddet var før i tiden Ebeltofts østre byport og kaldtes i 1700-tallet Østerport.

Den kulturhistoriske værdi knytter sig endvidere til forhuset med det tilhørende sidehus som en repræsentant på en lille boligenhed for

jævne mennesker fra slutningen af 1700-tallet. Endelig knytter den kulturhistoriske værdi sig til bindingsværket, der er udført med styrterumskonstruktion og gennemstukne bjælkeender. Styrterummene havde den fordel, at de gav god plads til opbevaring af korn og andre varer. De egnskarakteristiske træk ved bindingsværket i Den Gamle Toldbod er karakteriseret ved at bindingsværket er så rigt og kraftigt og at der er en dok i hvert undertavl, ligesom brættet, der bærer det nederste skifte tegl. Den Gamle Toldbod står således som en god repræsentant for den tidlige byggeskik i Ebeltoft.

— ARKITEKTONISK VÆRDI

Den arkitektoniske værdi ved Den Gamle Toldbod knytter sig i det ydre til forhusets kompakte og sluttede form, der fremhæves af det helvalmede tags ubrudte tagflader. Hertil kommer det kraftige bindingsværk, den enkle farveholdning og den varierende vinduessætning, der giver bygningen sit karakteristiske og prunkløse udtryk. Det lille sidehus knytter sig med sin lignende udformning til forhuset og derved dannes et helstøbt kulturmiljø omkring de to bygninger.

— BÆRENDE FREDNINGSVÆRDIER

I Den Gamle Toldbod knytter de bærende fredningsværdier sig i det ydre til forhuset og sidehuset som en repræsentant for en mindre bolig fra 1600-tallets Ebeltoft. De bærende fredningsværdier knytter sig endvidere til soklen af kampesten, bindingsværket med samtlige detaljer og styrterumskonstruktionen med murede kalkede tavler, det teglhængte og afvalmede heltag med ubrudte tagflader. Hertil kommer alle ældre og oprindelige bygningsdele samt den traditionelle materialeholdning.

I det indre knytter de bærende fredningsværdier for både forhus og sidehus sig til de bevarede dele af den ældre grundplan og den traditionelle materialeholdning.

— ANBEFALINGER

Ingen angivet.